

Szente-Varga Mónika

A jaguár karmai közt – Mexikó a 2010-es években

Mexikó több mint 120 millió lakosú latin-amerikai állam (2015), kulturális nagyhatalom, a világ tizenötödik, Latin-Amerika második legnagyobb gazdasága (2014). Az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (NAFTA) és a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) tagja. Mexikó alakja a térképeken bőségszarura emlékeztet (Octavio Paz), a bőség és a jólét helyett azonban manapság a hírdások inkább drokartellekről, kivégzésekről és a közbiztonság hiányáról tudósítanak, Ferenc pápa pedig a „mexikanizációtól” óvta Argentínát – Mexikó az utóbbi években negatív példa lett. A tanulmány azokat a kihívásokat, problémákat tekinti át, amelyek miatt Mexikó ma a latin-amerikai törékeny/gyenge államok egyik példájaként szolgál.

Előzmények

Másfél évtizeddel ezelőtt az ország más képet mutatott. A 2000-es választásokon az 1929 óta, több mint hetven éve kormányzó Intézményes Forradalmi Párt (PRI) alulmaradt, s vereségét el is ismerte. A Nemzeti Akció Pártja (PAN) hatalmas eufória közepette vette át az ország irányítását. Rendszerváltásról cikkezett a mexikói és nemzetközi sajtó. Mexikóiak tömegei gondolták úgy, hogy a 21. században demokratikus keretek és jobb életkörülmények között fognak élni. A túlzott elvárásoknak azonban a PAN nem tudott megfelelni, a következő, 2006-os választásokon támogatóinak egy része elfordult tőle. A lakosság „balra” húzott, hiszen a három „nagypart” közül egyedül a Demokratikus Forradalom Pártja (PRD) nem került még hatalomra, így nem kompromittálódott. A 2006-os elnökválasztás hivatalos végeredménye szerint Felipe Calderón Hinojosa (PAN) a szavazatok 35,89, Andrés Manuel López Obrador (PRD) a voksok 35,31 százalékát szerezte meg.¹ A lakosság nagyjából egyharmada vélte és véli úgy, hogy választási csalás történt, így Felipe Calderón Hinojosa kétes választások után, gyenge legitimitációval került Mexikó elnöki székébe 2006 decemberében,² és első intézkedései közé tartozott a „kábitószerek-kereskedelem és -kartellek ellen folytatandó háború” meghirdetése. Annak érdekében, hogy a szenátusban és a képviselőházban szerzett helyeit megtarthassa, és ne rekedjen kívül a hivatalos politikai életben, a PRD végül elfogadta az eredményt, Andrés Obrador azonban nem.³ Mexikóváros zsúfolásig megtelt főterén felesküdt az ország morális elnökének. Civil mozgalmat alapított (*Movimiento Regeneración Nacional – MORENA*), s megkezdte

1 A tanulmányban szereplő választási eredmények a Szövetségi Választási Intézet (Instituto Federal Electoral – IFE) adatbázisából származnak.

2 Meyer, Lorenzo: *Right vs. Left and the Newborn Mexican Democracy: Can the three survive?* *Latin American Briefings Series*, Center for Latin American Studies, University of Chicago, 2006. 11. 16.

3 Mexikóban hatévente rendeznek „nagy”, avagy általános választásokat: ekkor dől el az elnök személye és az, hogy ki kerül a Kongresszusba. A szenátorokat hat évre, a képviselőket három évre választják. Az elnöki ciklusok közepén tartják a „kis” választást, amelynek során csak képviselőjelöltek versengenek.

a felkészülést a 2012-es választásokra. Nem nyúlt erőszakos eszközökhöz, továbbra is törvényes úton, választások révén kívánt hatalomra jutni.⁴

Drogstratégia

A „drogháború” eredete minden bizonnyal kettős. Részint Felipe Calderón ama meggyőződéséből fakadt, hogy a kartelleket és a kábítószer-kereskedelmet vissza kell és lehet szorítani, részint az újonnan beiktatott elnök saját hatalmát kívánta konszolidálni általa.⁵ Egyrészt a bandák elleni eddig ismeretlen méretű és látványos fellépés, azaz egy nagy vállalkozás mögé állíthatta a lakosságot, másrészt a háború során fitogtathatta elnöki hatalmát: a fegyveres erők bevetése akár elrettentésként is értelmezhető a választási végeredménnyel elégedetlen ellenzékkel szemben.

A stratégia legfőbb hibája az volt, hogy egy igen összetett problémát egy lépésben próbált orvosolni. Azon a téves és meglehetősen naiv elképzelésen alapult, hogy a kartellek fejének bebörtönzése, illetve likvidálása megoldja Mexikó kábítószerrel kapcsolatos problémáit (*kingpin strategy*). A főnökök eltűnésével a bandák majd felbomlanak, és a kábítószer-termelés és -kereskedelem jelentősen csökken. Ehelyett az történt, hogy a második vonalban levő vezetők kezdtek marakodni a hatalomért. A régi nagy kartellek több kicsire estek szét, de nem szűntek meg. A Bertelsmann Alapítvány szerint ma több mint 25 drogkartell van Mexikóban,⁶ Jesús Murillo Caram legfőbb ügyész szerint 60-80 kartell működik az országban.⁷ Az új csoportok gyakran agresszívabbak a régieknél, harcolnak a területért és a piaci részesedésért. Tevékenységük nem korlátozódik kábítószerre, olyan kevésbé jövedelmezőbb bűncselekményekre is „ráfanyalodtak”, mint az emberrablás, az embercsempészet, védelmi pénzek gyűjtése vagy akár az autólopás. Tevékenységük diverzifikálódott és földrajzilag kiszélesedett, az országot pedig előntötte az erőszakhullám: „Calderón elnök azon stratégiája, hogy a drogkartellek ellen a hadsereget küldi [...] addig ismeretlen mértékű erőszakhoz és emberi jogi visszaélésekhez vezetett, és olyan szinteket ért el, mint polgárháború sújtotta, illetve katonai junta irányítása alatt álló országokban. A drogháború több mint 60 ezer halálos áldozattal járt, több mint 20 ezren eltűntek, és mintegy 7-12 ezer ember volt kénytelen elhagyni otthonát.”⁸

A hadsereg bevetése számos negatív következménnyel járt és járhat, amelyekkel – úgy tűnik – a stratégia nem számolt. A már említett emberijog-sértések növekedése mellett fennáll annak a veszélye, hogy a kartellek elleni harcban maga a hadsereg is korrumpálódik. Másrészt a hadsereg, amelyre ilyen fontos és veszélyes feladatot bízta, a jövőben esetleg az ország politikai irányításában is hallatni kívánja hangját.

4 A mexikói politikai pártokról, választásokról és általánosságban az ország politikai életéről lásd Szente-Varga Mónika: Az Intézményes Forradalmi Párt (PRI) térvessztése: az 1998-as, 1994-es, 2000-es és 2006-os választások tükrében. In: *Acta Scientiarum Socialium* 36, 2012, 35–44. o. Uő: Mexikó 2012-ben: választási ábécé. *Kül-Világ*, 2012. 3. sz. 21–33. o. Uő: *A 2012-es mexikói választások*. Budapest, 2012, Gondolat.

5 Bertelsmann Stiftung: *BTI 2014 – Mexico Country Report*. Gütersloh, 2014, Bertelsmann Stiftung, 4. o.

6 Uo. 5. o.

7 Corcoran, Patrick: *Mexico Has 80 Drug Cartels: Attorney General*. *InsightCrime*, 2012. 12. 20.

8 Bertelsmann Stiftung: i. m. 5. o.

A drogstratégia eredeti céljaival szemben (a kábítószer-termelés és -kereskedelem megroppantása és az elnöki hatalom megerősítése) ellenkező hatást ért el. A kartellek fragmentálódása nem csökkentette a kábítószer-termelést,⁹ ugyanakkor az erőszakos cselekmények száma drasztikusan megnőtt. 2010-ben a felnőtt lakosság 49, 2011-ben 69,5, 2012-ben pedig 66,6 százaléka nyilatkozott úgy, hogy környezetét nem érzi biztonságosnak.¹⁰ Az erőszakhullám nemcsak az elnök, hanem pártja népszerűségét is aláásta. Valószínűsíthető volt, hogy a PAN nem nyeri meg a következő választást.

A 2012-es elnökválasztás

A 2012-es választás az Intézményes Forradalmi Párt számára létkérdés volt. Támogatottsága a kilencvenes évektől folyamatosan csökkent: elnökjelöltjei 48,69 (1994), 36,11 (2000) és 22,26 százalékot (2006) szereztek.¹¹ 2000-ben a PRI elvesztette az elnöki széket, de a legerősebb ellenzéki párt maradt. 2006-ban már az ellenzékben is hátrább szorult. Ha a tendencia tovább folytatódott volna, a párt minden bizonnyal eltűnik. A PRI azonban nemcsak visszatornázta magát a politikai palettára 2012-ben, hanem a választásokat is megnyerte. A hivatalos végeredmény szerint Enrique Peña Nieto a voksok 38,15 százalékát szerezte meg. Győzelmét beárnyékolta politikai előélete és a választási csalásról, különösen a masszív szavazatvásárlásról terjengő hírek.

Reformok

Peña Nieto nagy változásokat ígért, többek között fiskális, telekommunikációs és oktatási reformokat, továbbá a *Petróleos Mexicanos* (PEMEX) nemzeti olajtársaság fejlesztését, megnyitását a külföldi tőke előtt.¹² Ambitív reformprogramja struktúraváltással kecsegtetett (*peñastroika*), azonban nem hatolt a felszínnél mélyebbre.

A fiskális reformok nem racionalizálták az állami költekezést, nem növelték annak átláthatóságát, mindössze az állam olajjüvedelmektől való függését kívánták mérsékelni nagyobb adóbevétel segítségével. De ki akar egy olyan államnak többet fizetni, amely annyira rosszul költekezik?¹³

A telekommunikációt továbbra is a Televisa és a TV Azteca cégek duopóliuma uralja. Tízből hét mexikói a Televisa műsorait nézi.¹⁴ A mexikóiak 98 százaléka a tévéadásokból

9 *Décima Encuesta Nacional Sobre Percepción de Inseguridad Ciudadana en México*. Consulta Mitofsky, 2012. március, 5. o.

10 INEGI: *Encuesta Nacional de Victimización y Percepción sobre Seguridad Pública (ENVIPE), 2012–2014*. INEGI Boletín de prensa 339/12, 2012. 09. 27.; INEGI Boletín de prensa 390/13, 2013. 09. 30.; INEGI Boletín de prensa 418/14, 2014. 09. 30.

11 A pártok a választásokon hol koalícióban, hol önállóan indulnak. Mivel a koalíciók a PRI, a PAN és a PRD köré fonódnak, és ezek a pártok adják a csoportosulások motorját, célszerű a választási végeredményeket egyszerűsített formában, az említett pártok százalékaiként megjeleníteni.

12 A kőolajipart Lázaro Cárdenas elnök 1938. március 18-án államosította. Így jött létre a PEMEX. Mexikóban március 18. a gazdasági függetlenség napja; a *Petróleos Mexicanos* a nemzeti identitás és öntudat része.

13 Dresser, Denise: *Mexico Under the „New” PRI: The Good, The Bad and the Ugly*. Center for Latin American Studies, University of California, Berkeley, 2014. 02. 10.

14 Hernández Navarro, Luis: *Televisa should apologize to Mexicans for its Peña Nieto election bias*. *The Guardian*, 2012. 06. 12.

tájékozik a mexikói politikai élettel kapcsolatban.¹⁵ A valódi verseny hiánya a demokratikus elvekkel ellentétes, és manipulációra ad lehetőséget.

A PEMEX privatizációja önmagában nem oldja meg a cég rendkívül komplex problémáit. Ugyanakkor további vagyonszerzés veszélyét rejti, főleg, ha a privatizáció folyamata és feltételei nem kerülnek részletesen kidolgozásra.

Drogstratégia

Enrique Peña Nieto a droggartellek elleni fegyveres (rendőri és katonai) fellépés híve; már az elnökválasztási kampány során nyilvánvalóvá tette, hogy nem fog jelentősen eltérni a PAN stratégiájától, csak azt hatékonyabban kívánja végrehajtani. Nemzetbiztonsági tanácsadója Óscar Adolfo Naranjo Trujillo, a kolumbiai rendőrség volt vezetője, akinek neve a hírhedt Medellín kartell szétverésével fonódott össze. Naranjo tábornok alkalmazása Mexikóban inkább kritikát és aggodalmat váltott ki: lehet-e, érdemes-e ilyen posztra nem mexikóit ültetni; mennyire alkalmazhatók a kolumbiai tapasztalatok Mexikóban, illetve mennyibe fog Naranjo munkája kerülni, és azt miből fizetik? A Fehér Ház üdvözölte a döntést, Naranjo garanciának tűnt.

A mexikói kormányok kartellekkel kapcsolatos lépéseit nem lehet csak és kizárólagosan belpolitikai döntéseként értelmezni, érdemesebb Mexikó–USA-relációban gondolkodni. A mexikói kartellek nem a hazai piacra dolgoznak, mert az jóval kisebb, s a kábítószer értéke a határon való átjutással többszöröse nő. Mexikóból érkezik a legtöbb marihuána és metamfetamin, illetve jelentős mennyiségű heroin is az Amerikai Egyesült Államokba.¹⁶ Az északi szomszéd gyors és eredményes kábítószer-ellenes lépéseket vár el. Sokan úgy vélik, ha kevesebb anyag érkezne Mexikóból, csökkenne azok száma, akik droghoz nyúlnak az Amerikai Egyesült Államokban, azaz bizonyos mértékben a mexikói vezetés felelős a fogyasztásért. Kábítószer-ellenes elkötelezettségüket igazolandó, a mexikói kormányok bizonyítási kényszertől szenvednek. Viszont a pénzmosás csökkentése, a kábítószer-kereskedelem jövedelmezőségének mérséklése egy hosszabb folyamat eredménye, és kevésbé látványos. Nem lehet a híradásokban úgy megjeleníteni, mint egy elfogott drogbárót. A washingtoni elvárások a mexikói drogstratégiát az erőszakos megoldások felé tolják.

A sajtóban folyamatosan jelentek meg a hírek drogbárók likvidálásáról: rács mögé került X-20 (Gulf kartell); Z 40 és Z 42 (Zetas); La Tuta (Familia Michoacana), El Chapo (Sinaloa kartell).¹⁷ A mexikói vezetés pedig igen pozitív fényben szerepelt az Amerikai Egyesült Államok híradásaiban. Például a *Time Magazine* 2014. február 24-i címlapjára a mexikói elnök került. A cím: Mexikó megmentése (megváltása). Hat hónappal később a kritikus hangvételű mexikói politikai hetilap – *Proceso* – egy zavarban levő, lefele néző Peña Nietót tett címlapjára (2014. 08. 30.), s a következő témákat javasolta az elnök évértékelő beszédéhez: megfeneklett ország, növekvő munkanélküliség, a közbiztonság hiánya,

¹⁵ Dresser, Denise: i. m.

¹⁶ *The World Factbook 2015, Mexico*. Central Intelligence Agency, Washington D.C., 2015.

¹⁷ Polgári neveik jóval kevésbé ismertek: Mario Ramírez Treviño (X-20), Miguel Treviño Morales (Z 40), Alejandro „Omar” Treviño Morales (Z 42), Servando Gómez Martínez (La Tuta) és Joaquín Archivaldo Guzmán Loera (El Chapo).

korruptió, büntetlenség, veszélyeztetett szuverenitás és széles körű elutasítás. Mi lehet az óriási különbség oka? Miért nem elégedettek a mexikóiak? Mi történik az országban?

Bűnözés és közbiztonság

A fokozódó elégedetlenség egyik alapvető oka, hogy a bűnözés nő. Különbséget kell tenni az elkövetett (összes) és a bejelentett (a rendőrségi nyilvántartásban szereplő) bűncselekmények között. Utóbbiak a Nemzeti Közbiztonsági Rendszer (*Sistema Nacional de Seguridad Pública – SNSP*) statisztikáiban láthatók: 2010-ben 1 707 441, 2011-ben 1 729 934, 2012-ben 1 704 915, 2013-ban 1 681 077, 2014-ben pedig „csak” 1 590 331 bűnesetet regisztráltak.¹⁸ Az SNSP-adatok enyhén csökkenő tendenciát mutatnak. Azonban az emberek többsége nem jelenti be a bűncselekményeket, mert nem tartja a rendőrséget sem megbízhatónak, sem hatékonnak. Félnak tőle. A Global Corruption Barometer felmérésében (2010) a rendőrség és a politikai pártok kapták a mexikóiaktól a legrosszabb osztályzatokat (4,4) az egytől ötig terjedő skálán. A megkérdezettek 90%-a nyilatkozott úgy, hogy a rendőrség korrupt vagy nagyon korrupt.¹⁹ A be nem jelentett bűncselekmények arányát 90 százalékon felülire becsüli a Mexikói Nemzeti Statisztikai Hivatal²⁰ (INEGI): 91,6 (2011), 92,3 (2012), 93,8 (2013) és 92,8% (2014).²¹ A rendőrségi dokumentációban szereplő és a be nem jelentett büntettek összege alapján készített bűnözési ráta növekvő tendenciát mutat: az elkövetett bűncselekmények száma 22,4 millió (2011), 27,8 millió (2012), 33 millió (2013), illetve 33,7 (2014) millió körül mozgott.²²

Politikai felelősség és korruptió

Arra, hogy egy bűncselekmény után valaki rács mögé kerüljön, száz esetből kevesebb mint kétszer kerül sor. 98,5 százalék, hogy az elkövetők „megússzák”.²³ Nem véletlen, hogy Mexikót a *büntetlenség országa* nem túl hízelgő elnevezéssel is illetik. A legfelsőbb politikai körök egyenesen érinthetetlenek. Mexikóban elnök, sőt volt elnök sem került soha bíróság elé. Luis Echeverría esetében felmerült, hogy felelősségre vonják az 1968-as és 1971-es diáklázadások véres leverése miatt – 1968-ban belügyminiszter volt, 1971-ben az ország elnöke –, azonban ez meghíúsult. Más latin-amerikai országokban már voltak precedensek; Fernando Collor de Mello brazil elnöknek korruptió miatt távoznia kellett hivatalából (1992), és bíróság elé kellett állnia Alberto Fujimori volt perui (1990–2000), illetve Jorge Rafael Videla (1976–1981) és Leopoldo Galtiere (1981–1982) volt elnököknek, az argentin katonai junta irányítóinak. Mindhárman börtönbe kerültek.

Mexikóban Raúl Salinas – Carlos Salinas mexikói elnök (1988–1994) bátyja – került a kilencvenes években rács mögé pénzmosás, vagyonosodás és sógora, egyúttal az Intézmé-

18 *3er informe del gobierno (2014-2015). México en paz. Indicadores del Plan Nacional de Desarrollo y sus programas de mediano plazo.* Presidencia de la República, Mexikó, 2015, 49. o.

19 *Global Corruption Index 2013. National Results, Mexico,* Transparency Internacional, 2015. 11. 22.

20 Állami szervről lévén szó, a becslés minden bizonnyal nem túlzó.

21 Lásd INEGI: idézett források.

22 Uo.

23 *La impunidad en México alcanza al 98.5% de los delitos. Informador,* 2010. 11. 07.

nyes Forradalmi Párt főtitkára, José Francisco Ruiz Massieu meggyilkoltatása miatt. Egy évtized után szabadult, a bíróság az évek során minden vád alól felmentette. Visszakapta korábban elkobzott 41 ingatlanát, továbbá 224 millió pesót.²⁴ Raúl Salinas szerepel a Forbes Magazin 2013-as listáján, amelyet a *10 legkorruptabb mexikói* címmel publikáltak.²⁵

A korrupció a 20. században, elsősorban a PRI-rendszer (1929–2000) alatt burjánzott el, bár gyökerei régebbre nyúlnak vissza. Amikor az Intézményes Forradalmi Párt 2000-ben elvesztette az elnökválasztást, nem kevesen abban reménykedtek, hogy a PRI távozásával a korrupció is csökkenni fog. Ennek az ellenkezője történt. Erre utal, hogy Mexikó a Transparency International által összeállított Corruption Perception Indexen egyre kedvezőtlenebb besorolást kapott: 2001-ben 51., 2006-ban 70., 2010-ben 98., 2011-ben 100., 2014-ben a 103. helyre került.²⁶ A Global Corruption Barometer 2013-as felmérése szerint egy év alatt a lakosság 61 százaléka adott kenőpénzt rendőröknek, 55 százaléka pedig bírósági eljárások során fizetett *mordidát*. „A korrupció [...] hátrányosabban érinti a szegényeket, mivel az alacsonyabb jövedelmű háztartások és a kis cégek bevételeik nagyobb hányadát kénytelenek megvesztegetésre költeni.”²⁷ A mexikóiak korruptnak/nagyon korruptnak tartják a következő entitásokat: politikai pártok (91%), rendőrség (90%), köztisztviselők (87%), törvényhozás (81%) és bíróságok (80%). Ugyanakkor csak 5 százalék gondolja azt, hogy a korrupció az ország legégetőbb problémája (2007–2012).²⁸ Az ok, hogy a megélhetési gondok (gazdasági válság, munkanélküliség, szegénység) és a közbiztonság romlása előtérbe kerültek, illetve hogy a korrupció bizonyos társadalmi elfogadottsággal bír.

Héctor Aguilar Camín mexikói író és történész szülőhazáját az illegálitás államának keresztelte el.²⁹ Véleményét azzal indokolta, hogy mexikóiak milliói szegik meg a törvényt: kenőpénzt fizetnek az intézkedő rendőröknek, lopják az áramot, engedély nélkül építkeznek, nem fizetnek adót stb. Ugyanakkor ez a mindennapi élet – elfogadott – része.

Fatalizmus

A változás gátja, hogy sokan úgy vélik, nincs mit tenni: „Mexikó [...] kudarcmaniában szenved: ez egy tartós pesszimizmus azzal a realitással szemben, amelyet mozdulatlanak és megváltoztathatatlanak hisz. A korrupciót nem lehet megfékezni, a politikusok képtelenek céltudatosak lenni, a társadalmat nem lehet mobilizálni, a népeiséget képtelenség oktatni, a jók mindig elbuknak, a reformerek mindig vesztenek. Az alagút végén látszó fény csak a vonatot világítja meg, amely éppen el fogja ütni azokat, akik nem tudnak kitérni az útjából. Az ország mindig veszít. [...] Ezért jobb hallgatni. Jobb tudomást sem venni a dolgokról.”³⁰

24 Villamil, Jenaro: Raúl Salinas, del hermano incómodo al hermano impune. *Proceso*, 2013. 08. 03.

25 Estevez, Dolia: The 10 Most Corrupt Mexicans of 2013. *Forbes*, 2013. 12. 16.

26 2015-ben javított, s a 95. helyre került, olyan botrányok ellenére, mint Enrique Peña Nieto és családjának háza (Casa Blanca, a mexikói „Fehér Ház”) és az elnöki repülőgép.

27 *Democratic Governance in Mexico: Beyond State Capture and Social Polarization*. The World Bank, Mexico, 2007, 21. o.

28 Consulta Mitofsky: i. m. 14. o.

29 Aguilar Camín, Héctor: *México: La ceniza y la semilla*. Mexikó, 2000, Ediciones Cal y Arena. 104. o.

30 Dresser, Denise: *El país de uno*. *Nueva Conciencia*, 2005. 12. 02.

A fatalizmus és passzivitás mellett a szegénység, az oktatás alacsony színvonala és az óriási társadalmi különbségek is nehezítik a reformok kivitelezését, az ország „megmoldítását”.

Szegénység, gyenge közoktatás és konzerválódó egyenlőtlenség

A Világbank a mexikóiak közel felét – 42,9 (2006), 47,8 (2008), 51,1 (2010), 52,5 százalékat (2012) – sorolja a szegények közé. A szegénység tehát egyre több lakost fenyeget. Nemcsak a statisztika növekvő százalékait kell figyelembe venni, hanem az ország gyarapodó népességét is, amely 2006 és 2012 között több millió fővel nőtt. A szegénységi küszöb alatt 2006-ban megközelítőleg 46 millióan, 2012-ben 60 millióan tengődtek.³¹ „Mexikó az egyetlen ország Latin-Amerikában, ahol a 2009-es válság után nőtt a szegénység, és csökkent a középosztálybeliek száma.”³²

A szegénységből való kiemelkedés egyik hagyományos útjára, az oktatásra Mexikó sokat költ – nagyjából a nemzeti össztermék (GDP) öt százalékának megfelelő összeget³³ –, de nem hatékonyan. A 2012-es PISA-felmérésen a 15 éves mexikói iskolások 55 százaléka nem érte el matematikából a küszöbszintet, 41 százaléka pedig szövegértésből. Ráadásul az oktatási rendszerből a korosztály több mint 30 százaléka hiányzik.³⁴ Mexikóban az írni-olvasni tudók aránya 93%, az országon és a mexikói társadalmon belül azonban jelentős különbségek vannak. A legfőbb törésvonalak a gazdagabb észak és a szegényebb dél, a városok és a vidék, illetve fehérek/meszticek és az őslakosok között húzódnak. Az őslakos indiánok 26 százaléka sosem járt iskolába, 27 százalékuk nem fejezte be az általános iskolát, minden harmadik analfabéta.³⁵

A társadalmi egyenlőtlenségek a „jelentős, tartós és alacsony társadalmi mobilitás kontextusában újratermelődnek”.³⁶ A társadalmi olló a 21. században tovább nyílt. Mexikóban a milliomosok száma 32 százalékkal nőtt 2007 és 2012 között, míg a világ más részein 0,3 százalékkal csökkent. 2002-ben a négy leggazdagabb mexikói vagyona a GDP 2 százalékának felelt meg, 2013–2014 fordulójára elérte a GDP 9 százalékát.³⁷

Mexikó, a törékeny állam

Gyenge állam (*weak state*), bukott állam (*failed state*),³⁸ rabul ejtett állam (*captured state*),³⁹ ragadozó állam (*predatory state*),⁴⁰ narkóállam (*narco-state*)⁴¹ – különböző kifejezé-

31 Mexikó lakossága 2006-ban 107,45 millió, 2013 közepén 116,22 millió fő volt. Central Intelligence Agency, i. m.

32 Morales, Yolanda: México, único país de AL donde creció pobreza en 10 años. *El Economista*, 2013. 05. 14.

33 Mexikó: 5,2 (2009), 5,2 (2010) és 5,1% (2011). Összehasonlításképp, Magyarország: 5,0 (2009), 4,8 (2010) és 4,6% (2011). Forrás: *Government expenditure on education as % of GDP (%)*, 2006-2012. The World Bank, 2015. 11. 30.

34 *Programa para la evaluación internacional de alumnos (PISA) 2012. Resultados – México*. OECD, 2013, 1–2. o.

35 Bertelsmann Stiftung: i. m. 24. o.

36 *Informe Regional sobre Desarrollo Humano para América Latina y el Caribe 2010: Actuar sobre el futuro: romper la transmisión intergeneracional de la desigualdad*. UNDP, 2010.

37 Esquivel Hernández, Gerardo: *Extreme inequality in Mexico. Concentration of economic and political power*. Oxfam Mexico, Mexikóváros, 2015. június, 7–8. o.

38 *Fragile States Index*. The Fund for Peace, Washington D.C., 2015

39 Világbank: i. m.

40 Dresser, Denise: El país de uno... i. m.

41 Ramsey, Stuart: *Narco State. Mexico's Drugs War*. SKY News, 2015. 12. 22.

sek, mégis közös a kiindulópontjuk: strukturális problémát feltételeznek, amely a mexikói állam gyengeségében, legitimitásdeficitjében gyökerezik. „Mexikót nagyon sokáig csak bérbe kapták lakosai. Az ország a vallási vezetőké, a törzsi tlatoaniké volt, a hódítóké, a liberálisoké és a konzervatívoké volt, a diktátoroké, az Intézményes Forradalmi Párté, a »birodalmi« elnököké, az értelmiségé, a pártoké, az elité. Sosem volt az állampolgároké. Ezért kevesen vigyáznak rá. Kevesen rázzák fel. Kevesen vágynak rá. Kevesen mossák meg. Kevesen fényezik. Kevesen gondolják azt, hogy az övék. Kevesen bánnak vele úgy, mintha az övék volna. Mert, ahogy L. Summers, a Harvard Egyetem elnöke mondta, senki sem takarít ki egy bérelt autót.”⁴²

Mexikó fennállása óta küzd azzal, hogy az állam gyenge és fragmentált, legitimitása a lakosok szemében alacsony. Mindig is jellemezte ezért bizonyos mértékű erőszak, amely a 20. század elején csúcspontot ért el, az 1910-es Mexikói Forradalomban. A forradalmárok gyökeres változást kívántak: lerombolták a régit, s a helyére rakták le az új, modern Mexikó alapjait. A forradalom mára mítosz, egyszersmind olyan esemény, amely nemcsak a múlt, hanem a jelen része is. A pártok neveiben gyakran szerepel a forradalom szó (Intézményes Forradalmi Párt, Demokratikus Forradalom Pártja stb.), mert legitimitációt ad/adhat. Közel száz év telt el, a forradalom mégis lezárulatlan folyamatként is értelmezhető, hiszen az 1917-es – számos módosításon átesett, de máig érvényben levő – alkotmány által kitűzött célokat nem sikerült maradéktalanul megvalósítani.

Az állam továbbra is gyenge maradt, ezt a hiányosságát azonban jótékonyan eltakarták a hidegháború évtizedei, amikor az Amerikai Egyesült Államok ideológiai és biztonságpolitikai érdekei jegelték, szinte megváltoztathatatlanná „fagyasztották” a mexikói belpolitikai helyzetet. Az ezredfordulóra nyilvánvalóvá vált, hogy változás kell. A 2000-es év azonban nem a remélt rendszerváltást, hanem mindössze hatalomváltást hozott Mexikónak. A struktúrák érintetlenül maradtak. A remények és a valóság, a célok és a jelenlegi helyzet között óriási szakadék tátong. Nő a feszültség, és tovább erodálódik az állam. Már nem képes arra, hogy egyedül alkalmazzon kényszert, mellette/helyette elsősorban a bűnszervezetek, kis részben pedig a közbiztonság hiánya miatt létrejövő önvédelmi egységek (például polgárőrség) használnak erőszakot.

Az állam tehetetlenségéből nehezen fog elmozdulni. A struktúraváltás *lehetősége* azonban megvan. Ki lehet szabadulni a jaguár karmai közül.

42 Dresser, Denise: El país de uno... i. m.